

JELENA JOVOVIĆ
STEFAN JANJIĆ

CENA DIKENSOVE ERGELJE

POREĐENJE VREDNOSTI
„NEKAD I SAD“

FAKE
NEWS
tragač

JELENA JOVOVIĆ
STEFAN JANJIĆ

CENA DIKENSOVE ERGELE

Cena Dikensove ergele –
Poređenje vrednosti „nekad i sad“

Novosadska novinarska škola
FakeNews Tragač
Kosovska 1,
2100 Novi Sad
Telefon: 021/424246
Mail: office@novinarska-skola.org.rs

Za izdavača
Milan Nedeljković

Autori
Jelena Jovović
Stefan Janjić

Dizajn/ilustracije
Stefan Janjić

Novi Sad,
Jul 2023.

JELENA JOVOVIĆ
STEFAN JANJIĆ

CENA DIKENSOVE ERGELE

POREĐENJE VREDNOSTI
„NEKAD I SAD“

U SUPERMARKETU

Petar Petrović prolazi između rafova obližnjeg supermarketa. Vreme je za pripremu zimnice, pa on u korpu stavlja celofan, deterdžent za suđe, gumice za tegle, kesice vinobrana, konzervansa i limuntusa, pet kilograma šećera, kilogram soli, litru sirčeta i biber u zrnu. Dok čeka svoj red na kasi, pokušava da izračuna koliko će ga sve to izaći. Kako god okrene, račun će sigurno biti veći nego prošle godine, kao što je i prošle godine bio veći nego pretprešle. Ovom kalkulisanju Petar će se vratiti sat vremena kasnije, kad bude rešio da sredi špajz. Na policama, pod praznim teglama, prostirti su listovi novina. Pomalo su se slepili od vlage i težine tereta, ali se i dalje mogu čitati. Petar stavlja naočare: među vestima iz 2013. godine pronalazi i reklamu u kojoj supermarket, i to baš njegov, oglašava sniženja. Kilogram šećera na popustu bio je 85 dinara. Sada je, međutim, za njega dao celih 115, dakle 30 dinara više. Pomnožio je to sa pet (kilograma) i promrmljao: „Strašno!“.

Kada bi naš zamišljeni junak seo da računa poskupljenja, stavku po stavku, verovatno bi ga zbolela glava. Isto bi se desilo i nekome ko bi želeo da sistemske utvrdi obim poskupljenja, budući da nije reč o jednostavnom zadatku. Čak i kada izvedete računicu, neophodno je uzeti u obzir činioce koji neretko umeju da ostanu nevidljivi. Mediji s vremenom na vreme upoređuju cene „nekad

i sad“, pa objavljaju analize pod naslovima kao što su: „Uporedili smo cene namirnica pre 10 godina i sada!“, „Zarade rastu, a i dalje se životari: Šta je moglo da se kupi sa prosečnom platom pre 10 godina, a šta može sada“, „Nekada 80 – sada 50 jaja: Šta smo sve za 1.000 dinara mogli da kupimo pre deset godina, a šta možemo danas?“...

U knjižici „**Kako izveštavati o ekonomskim temama**“ iz 2008. Goran Cetinić s pravom upozorava: „Brojka je sama po sebi od malog značaja; njen stvarni značaj proizilazi iz njene relativne vrednosti. Uvek kada upotrebljavate brojku u tekstu ili prilogu pitajte se *U poređenju sa čim?*“. Redakcija FakeNews Tragača obratila se Cetiniću deceniju i po kasnije, s jednostavnim pitanjem: kada upoređujemo cene „nekad i sad“, na šta sve moramo обратити pažnju ako želimo da izvučemo pošten zaključak? Njegov odgovor donosimo na kraju ove analize, u okviru koje smo i sami pokušali da vidimo gde mediji imaju pravo, a gde greše kada porede cene, zarade i penzije.

DIKENSOVI KONJI

Većini ljudi su jasni relativni nivoi njihovih primanja ili uštedevine, ali istorijska poređenja na nacionalnom i međunarodnom nivou moraju da se koriguju uračunavanjem inflacije, a međunarodna poređenja moraju da uračunaju fluktuisanje kursnih lista i promenljivost kupovnih moći, piše Vaclav Smil u knjizi „[Brojevi ne lažu](#)“ (2022).

O tome koliko ovakva poređenja mogu biti komplikovana (pa čak i neizvodljiva) na interesantan način govori istoričar **Greg Džener** u knjizi „[Pitajte istoričara](#)“ (2022), u kojoj odgovara na nedoumice laika koje se tiču prošlosti. Neko od njih postavio je pitanje „Ko je najbogatiji čovek koji je ikada živeo i na čemu se on (ili ona) toliko obogatio?“. Džener je, verovatno, najpre duboko uzdahnuo, pa odgovor započeo konstatacijom „Teško je biti istoričar“. Treba, nai-me, učiti strane i mrtve jezike, pamtiti arhaične zakonske termine, dešifrovati „razne švrkopise“, pronalaziti kontekst odavno zaboravljenih žargonskih reči i pošalica, ali i bivati osujećen usled nedostataka ključnih izvora. „Jedna od najnezgodnijih stvari koje pokušavamo da izvedemo“, piše Džener, „jeste da izračunamo današnju vrednost starog novca, jer dobijamo ogroman raspon vrednosti u zavisnosti od toga merimo li vrednost robe, razmere ekonomije ili prosečne plate u nekom određenom vremenu“. Težinu problema pokušao je da izrazi na primeru zarade **Čarlsa Dikensa** za vreme njegove druge književne ture po Americi, 1867. godine: „Znamo da mu se u novčanik slilo 45.000 dolara, ali da li je to mnogo? Ne deluje kao mnogo. Decenije inflacije, međutim, znače da četrdeset pet hiljadarki uopšte nije bilo za bacanje. Danas biste za taj novac mogli da kupite divni novi BMW iz serije 5. Šta je, međutim, četrdeset pet hiljada značilo Dikensu 1867. godine? Njegovi biografi pretvoriti su tu vrednost u današnjih tri miliona dolara – Dikens je, kako kažu, zaradio dovoljno da kupi tri hiljade konja. Međutim, kada se kao ekonomsko merilo uzmu plate (prosečni lični prihodi iz tog doba) dobije se zapanjujuće drugačiji rezultat – Dikensova žetva od prodaje ulaznica nije bila ekvivalentna današnjem iznosu od tri miliona dolara, nego od trideset miliona dolara“.

U vreme kada je Džener odgovarao na ovo pitanje, bogatstvo najbogatijeg čoveka – Ilona Masku – bilo je 185 milijardi dolara. „Pomislili biste da je on nesumnjivi pobednik, ali to zaista zavisi od onoga što ćemo uraditi sa starom pitalicom o Dikensu. Da li u potrazi za najbogatijim ljudskim bićem u istoriji traga-mo za onim ko je posedovao najveće privatno bogatstvo ili za onim ko je imao vlast nad najvećom ekonomijom – jer to dvoje je zaista veoma različito. Recimo, Džon Rokfeler je za sobom ostavio bogatstvo u vrednosti od oko milijardu i po dolara. Ako izvedemo jednostavnu računicu o inflaciji u poslednjih osamdeset pet godina, stižemo do razočaravajuće nevelikog Rokfelerovog imetka od dvadeset dve milijarde dolara, ali ako onda pribegnemo jednom lukavom triku ko-jim se služe ekonomisti i uporedimo Rokfelerovo bogatstvo s ukupnim američkim godišnjim bruto prihodom, Rokfelerovih dva posto u ekonomiji zemlje naglo izdiže Velikog Džonija do 420 milijardi u današnjem novcu“.

Pre nego što predemo na stvar, evo i jednog zadatka: da li bi naš Petar, listajući prastare primerke „**Politike**“, mogao da zaključi kako su se cene u Srbiji

kretale početkom prošlog veka? Najpre bi trebalo pronaći proizvode s jasno istaknutom cenom. Evo liste primera:

Godina	Proizvod	Količina	Cena
1904.	Čaj	kg	8 dinara
	Krema	kutija	1,5 dinar
1905.	Ženske cipele	par	7 dinara
	Sredstvo protiv kašlja	pakovanje	0,8 dinara
1906.	Buketi za neveste	komad	3 dinara
	Ovalne pletene stolice	komad	2,2 dinara
1907.	Karte za igru	špil	3 dinara
	Noćna svetiljka	komad	50 dinara
1908.	Roman „Džek Trbosek“	komad	5 para
	Knjiga „Majska revolucija u Srbiji“	serijal (4 knjige)	4 dinara
1909.	Oficirske čakšire	komad	25 dinara
	Vino	litra	2,6 dinara
1910.	Kozmetika	paket	5 dinara
	Motor s četiri konjske snage	komad	600 dinara

Cilj ovog eksperimenta nije da precizno utvrди kretanje cena (to bi, svakako, bilo nemoguće uraditi na osnovu ovako oskudnih podataka), već da ukaže na „klizava“ područja u procesu poređenja. Šta nam ova tabela govori? Ne mnogo toga, jer nam ne pruža priliku da cenu jednog proizvoda pratimo kroz godine. Čak i kad bi ta mogućnost postojala – recimo za čaj – morali bismo da pratimo ponudu jednog proizvođača, i to identičnu gramažu. Ako se setimo Cetinićeve sugestije sa početka ovog teksta (Uvek se zapitajte – *u poređenju sa čim?*), mogli bismo da pogledamo koliko je „Politika“ koštala tih godina. Bingo! Sve vreme je,

od 1904. do 1910, koštala tačno pet para. Ako se cena novina nije povećavala, znači li to da možemo očekivati da su i ostale cene tapkale u mestu? Ne nužno. Ukoliko je popularnost „Politike“ s vremenom rasla, a s popularnošću i tiraž, kao i interesovanje oglašivača, „Politika“ je mogla da zadrži svoju cenu uprkos tome što su – hipotetički – novinari postali plaćeniji, ili što je papir postao skuplji. A da li bismo vrednost robe mogli da izrazimo kroz vrednost „Politike“? Ne, jer bismo upali u istu zamku kao istoričari koji su računali vrednost Dikensovih konja. Ako ste 1904. godine za isti novac mogli da kupite kilogram čaja i 160 primeraka „Politike“, da li to znači da bi danas kilogram čaja koštao 11.200 dinara, ili – obratno – da bi primerak „Politike“ trebalo da košta 7,5 dinara? Ovakve računice su, s protokom vremena, ali i promenom okolnosti (čaj danas retko kupujemo na kilogram, a „Politika“ ima višestruko veći broj stranica, delimično se štampa u koloru, ima nedeljne dodatke, distribuiru se u celoj Srbiji...) sve besmislenije.

Znači li sve ovo da Petar Petrović ne treba da upoređuje cenu pripreme zimnice ovog i prošlog leta? Ne, naprotiv. Reč je o veoma važnom pitanju, koje i te kako zaslužuje i pažnju građana i medija. Međutim, kada se bavimo ovom temom, prosto poređenje dva broja nije uvek adekvatna strategija.

ZA JEDNU „CRVENU“

Sredinom decembra 2022. godine [Danas](#) je objavio tekst u kome se procenjuje „koliko je kupovne moći ostalo u jednoj crvenoj“, tako što izračunava „Šta smo sve za 1.000 dinara mogli da kupimo pre deset godina, a šta možemo danas?“. Kao izvor podataka autor navodi da se radi o

„prosečnim maloprodajnim cenama u Srbiji koje prikuplja Republički zavod za statistiku”. Konačnu računicu autor sumira u sledećoj tabeli:

Proizvod	2012.	2022.
<i>Junetina</i>	1,9kg	1kg
<i>Svinjetina</i>	2,2kg	1,5kg
<i>Pileći bataci</i>	2,8kg	2,5kg
<i>Jaja</i>	80 komada	50 komada
<i>Mleko</i>	14l	6,7l
<i>Jogurt</i>	11,3l	6,4l
<i>Krompir</i>	20kg	10,6kg
<i>Pirinač</i>	7,3kg	3,7kg
<i>Crni luk</i>	25kg	13,5kg
<i>Kafa</i>	1,1kg	650g
<i>Evrodizel</i>	6,3l	5l
<i>Prosečna plata</i>	356 evra	638 evra

Izvor: [Danas](#)

Podatke o prosečnim maloprodajnim cenama Republički zavod za statistiku objavljuje u svojim *Mesečnim statističkim biltenima* ([1](#)) ili ih objavljuje Ministarstvo turizma i omladine (ranije Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija) u publikacijama *Prosečne cene i indeksi* ([2](#), [3](#)) i *Kupovna moć stanovništva* ([3](#), [4](#)).

Imajući u vidu da se samo u publikaciji *Prosečne cene i indeksi* objavljuje prosečna cena za pileći batak i karabatak, a u *Mesečnim statističkim biltenima* cena piva koju autor pominje u tekstu, može se zaključiti da novinar Danasa u svojoj analizi kombinuje ova dva izvora. Tako su cene za juneće, svinjsko i pileće meso (batak i karabatak), te za mleko i jogurt preuzete iz publikacije *Prosečne cene i indeksi*, a podatke o ceni jaja, krompira, pirinča, crnog luka, kafe, kao i

podatke o prosečnim zaradama autor je preuzeo iz *Mesečnih statističkih biltena*. Ni u jednoj od ovih publikacija ne objavljuje se cena evrodizela, a Republički zavod za statistiku je tek 21. 3. 2023. u publikaciji *Trendovi* objavio da je u 2022. prosečna cena evrodizela bila 202,4 dinara [14]. Računica o tome koliko se određenog proizvoda moglo kupiti **u 2012. godini** izvedena je tako što su za juneće, svinjsko i pileće meso, mleko i jogurt uzeti **godišnji proseci** cena ovih proizvoda, a za jaja, krompir, pirinač, crni luk i kafu **prosečne cene u septembru 2012 godine**. Iako autor teksta cene proizvoda **iz 2022. godine** predstavlja kao aktuelne, koristeći izraze „**danas**“ i „novembarske prosečne cene u Srbiji“, to ipak nije sasvim tačno. U vreme kada je tekst objavljen bile su dostupne publikacije *Prosečne cene i indeksi za novembar* i *Mesečni statistički bilten za septembar 2022. godine*, pa je i račun o tome šta se sve moglo kupiti za „jednu crvenu“ u skladu sa cenama proizvoda iz tada dostupnih publikacija. Iste izvore koristili smo i mi, kako bismo napravili što potpuniji pregled kretanja cena i zarada u posmatranim periodima:

2012. 2022.	JAN I/22	FEB II/22	MAR III/22	APR IV/22	MAJ V/22	JUN VI/22	JUL VII/22	AVG VIII/22	SEP IX/22	OKT X/22	NOV XI/22	DEC XII/22	PROSEK
<i>Prosečne cene i indeksi</i>	I/12 I/22	II/12 II/22	III/12 III/22	IV/12 IV/22	V/12 V/22	VI/12 VI/22	VII/12 VII/22	VIII/12 VIII/22	IX/12 IX/22	X/12 X/22	XI/12 XI/22	XII/12 XII/22	
<i>Juneće meso sa kosti 1kg</i>	473,5 777,75	472,57 822,11	488,02 837,58	489,51 838,06	494,87 863,43	537,03 925,98	538,73 942,02	551,47 956,17	586,21 962,06	576,7 964,23	571,54 957,86	574,35 949,49	529,55 899,73
<i>Svinjsko meso sa kostima 1kg</i>	403,96 541,56	401,07 506,52	393,58 526,26	395,35 561,46	420,54 547,47	493,82 617,73	487,69 601,94	525,11 665,48	599,64 666,23	549,71 657,74	488,9 669,74	450,45 663,39	467,49 602,13
<i>Pileći batak i karabatak 1kg</i>	292,9 352,29	296,31 351,18	308,04 354,09	310,84 368,04	312,6 386,78	349,38 391,35	353,32 388,82	387,41 384,35	433,93 389,6	428,57 400,6	411,6 405,03	381,15 403,25	355,51 381,28
<i>Kravje mleko pasterizovano 1l</i>	64,84 95,24	65,39 95,97	65,6 97,44	65,38 98,59	65,26 104,45	65,86 105,94	68,47 114,14	69,46 115,33	71,5 121,66	78,93 140,07	79,35 148,77	80,08 147,64	70,01 115,44
<i>Jogurt 1l</i>	85,56 107,52	86,26 108,74	86,22 111,23	86,05 112,75	85,82 118,74	85,98 124,3	87,24 128,1	87,46 127,93	88,48 132,6	93,24 150,45	93,77 156,87	94,45 160,94	88,38 128,35
<i>Mesečni statistički bilten</i>	I/12 I/22	II/12 II/22	II/12 III/22	IV/12 IV/22	V/12 V/22	VI/12 VI/22	VII/12 VII/22	VIII/12 VIII/22	IX/12 IX/22	X/12 X/22	XI/12 XI/22	XII/12 XII/22	Prosek 2012.
<i>Jaja komad</i>	11,62 16,49	11,97 16,62	15,87 17,53	17,52 17,92	13,7 18,18	12,79 18,35	12,1 18,26	12,18 18,99	12,53 19,85	12,85 20,22	13,26 20,64	13,2 21,03	13,30 18,67
<i>Krompir 1kg</i>	35,13 79,84	36,41 80,96	36,01 79,34	35,18 80,64	33,64 89,56	36,32 100,67	34,37 92,61	33,38 93,98	45,7 94,28	58,37 103,18	59,91 100,62	59,85 101,01	42,06 90,98
<i>Pirinač 1kg</i>	134,95 216,54	135,84 219,18	135,22 218,66	134,35 231,42	131,79 238,98	132,73 255,7	133,75 261,2	135,56 266,02	137,03 271,78	143,12 278,83	143,37 281,17	141,82 283,78	136,63 251,94
<i>Crni luk 1kg</i>	35,56 53,57	37,02 56,12	34,16 55,92	31,87 62,23	35,17 70,71	38,47 70,63	34,37 64,7	34,49 73,56	38,99 74,69	40,68 74,29	40,75 72,06	40,28 72,4	36,82 66,74
<i>Kafa mlevena 1kg</i>	937,01 1416,12	939,12 1457,13	940,66 1483,18	939,23 1493,51	941,19 1497,67	946,13 1489,92	958,48 1491,63	962,43 1504,2	982,04 1535,71	1068,06 1527,25	1076,98 1536,82	1082,25 1607,81	981,13 1503,41

2012. 2022.	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC	PROSEK
<u>Prosečna plata u RSD</u>	36.639 70.920	40.003 70.605	40.562 74.664	42.215 73.012	40.442 74.168	42.335 74.302	41.180 73.114	42.122 75.282	40.258 74.981	41.558 75.353	42.395 78.326	46.923 84.227	41.377 74.913
<u>Srednji kurs evra</u>	105,04 117,58	108,1 117,59	110,9 117,68	111,63 117,73	113,6 117,56	115,77 117,43	116,46 117,39	117,89 117,36	116,4 117,32	113,86 117,31	112,91 117,31	113,54 117,31	113,13 117,46
Prosečna plata u EUR	348,82 603,14	370,04 600,43	365,75 634,48	378,18 620,18	356,0 630,90	365,68 632,74	353,59 622,81	357,3 641,49	345,86 639,09	364,99 642,32	375,47 667,69	413,27 717,99	365,75 637,78

Tabela u nastavku ilustruje kako se korišćenjem podataka koje prikuplja i objavljuje Republički zavod za statistiku u različitim periodima mogu dobiti različite računice o tome koliko se određenog proizvoda moglo kupiti za 1000 dinara ili koliko je iznosila prosečna plata. Najadekvatniju procenu o tome kako ovi iznosi tokom godina variraju dobijamo upoređivanjem računice izvedene na osnovu prosečnih iznosa iz istog meseca, istog kvartala ili godišnjih proseka za godine koje poredimo [1].

	2012.				2022.			
	Danas	septembar (FNT)	novembar (FNT)	godišnji prosek (FNT)	Danas	septembar (FNT)	novembar (FNT)	godišnji prosek (FNT)
Juneće meso sa kosti kg	1,9	1,7	1,7	1,9	1	1,0	1,0	1,1
Svinjsko meso sa kostima kg	2,2	1,7	2,0	2,1	1,5	1,5	1,5	1,7
Pileći batak i karabatak kg	2,8	2,3	2,4	2,8	2,5	2,6	2,5	2,6
Jaja komad	80	80	75,4	75,2	50	50,4	48,4	53,6
Kravljе mleko pasterizovano litar	14	14,0	12,6	14,3	6,7	8,2	6,7	8,7
Jogurt litar	11,3	11,3	10,7	11,3	6,41	7,5	6,4	7,8
Krompir kg	20	21,9	16,7	23,8	10,6	10,6	9,9	11,0
Pirinac kg	7,3	7,3	7,0	7,3	3,7	3,7	3,6	4,0
Crni luk kg	25	25,6	24,5	27,2	13,5	13,4	13,9	15,0
Kafa mlevena kg	1,1	1,0	0,9	1,0	0,65	0,65	0,65	0,67
evrodizel	6,3				5			4,9
Prosečna plata u din		41.558	42.395	41.377		74.981	78.326	74.913
Prosečan kurs		113.8594	112.9110	113.1277		117.3246	117.3086	117.4588
Prosečna plata u evrima	356	364,99	375,4727	365,75	638	639,09	667,69	637,78

Daleko spornija analiza objavljena je u [tekstu objavljenom 2. januara](#) na portalu K1. U ovom tekstu, u pokušaju da „konačno“ dā odgovor na pitanje „Da

li živimo BOLJE ili GORE nego pre 10 godina?“ ekipa K1info.rs portala poredila je „plate, penzije i cene iz 2013 godine i danas“. I zaključila – „SVE JE JASNO“.

Koliko su primanja i troškovi „skočili“ u procentima:	
Plate	92%
Penzije	55%
Hrana	57,5%
Benzin	12%
Dizel	33%
Cena kvadrata	53%
Cena kirija	100%

Izvor: [K1](#)

Kako ova analiza pretenduje da bude sveobuhvatna, prvo se sagledavaju odnosi „prosečnih“ plata i penzija: *Prosečna neto plata u Srbiji u januaru te 2013. godine iznosila je 39.197 dinara, dok je prema poslednjim podacima sada 75.353 dinara.*

Iznosi koji se navode su tačni, s tim što se poslednji dostupan podatak na koji se referiše odnosi na iznos prosečne neto zarade za oktobar 2022. godine. I zaista, ako uporedimo ova dva iznosa, računica je tačna. Prosečne neto plate su od januara 2013. do oktobra 2022. porasle za 92%. Međutim, ukoliko poređimo godišnje proseke za 2013. i 2022. godinu, plate su se uvećale za 70,47%.

Prosečna neto plata u Srbiji 2013. i 2022. godine [2]		
	2013.	2022.
januar	39.197	70.920
februar	43.371	70.605
mart	41.689	74.664
april	46.530	73.012
maj	41.821	74.168
jun	44.349	74.302
jul	44.182	73.114
avgust	44.770	75.282
septembar	42.866	74.981
oktobar	43.615	75.353
novembar	44.120	78.326
decembar	50.820	84.227
godišnji prosek	43.944	74.913
<i>Uvećanje plata, poredeći godišnje proseke za 2013. i 2022. godinu, iznosi 70,47%</i>		

Pre deceniju na račun prosečnog penzionera legalo je 23.947 dinara, dok sa poslednjim povećanjem sada na mesečnom nivou imaju 37.220 dinara, navodi se dalje u analizi.

Prosečna penzija u Srbiji			
	2013.	2022.	2023.
januar	23.571	30.978	37.809
februar	23.571	30.977	37.813
mart	23.565	30.974	37.809
april	24.034	30.973	37.807
maj	24.035	30.989	37.821
jun	24.029	30.974	37.811
jul	24.028	30.965	
avgust	24.025	30.952	
septembar	24.031	30.960	
oktobar	24.159	30.973	
novembar	24.153	33.742	
decembar	24.157	33.731	
godišnji prosek	23.947	31.432	

Uvećanje penzija, poredeći godišnje proseke za 2013 i 2022. godinu, iznosi 31,26%.

Navedeni iznos od 23.974 dinara odnosi se na prosečnu penziju u 2013. godini¹ koji se poredi sa iznosom od 37.220 dinara, a taj se iznos ne poklapa ni sa jednim zvanično dostupnim podatkom o visini penzija. Podaci o prosečnom nivou penzija u januaru 2023. godine, u vreme objavljinanja teksta, nisu bili dostupni. Bio je dostupan podatak o prosečnom iznosu penzije za novembar 2022. godine, kada je iznosila 33.742 dinara. Bila je dostupna i informacija Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje da će nakon januarskog povećanja prosečna penzija iznosititi oko 37.825 dinara [3]. Tek u februaru je objavljen podatak da je prosečna penzija za januar 2023. godine iznosila 37.809 dinara.

Godišnji prosek penzije za 2022. godinu bilo je bilo moguće utvrditi tek dan po objavljinju teksta na K1, jer su tada objavljeni podaci o visini penzije

¹Ovde se, međutim, K1 nije bavio „prosečnim penzionerom“ nego prosečnom penzijom. Penzija „prosečnog penzionera“ ne bi bila izražena kroz aritmetičku srednju vrednost svih isplaćenih penzija, već kao medijalnu neto penziju koja predstavlja iznos / vrednost srednjeg člana u rangiranoj seriji podataka. Medijana čitav skup podataka, u ovom slučaju sve iznose penzija, deli na dva jednakata dela, pri čemu polovina jedinica skupa (penzionera) ima vrednosti manju od medijane, a druga polovina veću od medijane.

za decembar. Posmatrajući godišnje proseke za 2013. i 2022. godinu, izračunali smo da su penzije uvećale za 31,26%.

Nakon plata i penzija ekipa K1info.rs portala dalje analizira porast cena nekih životnih namirnica, upoređujući cene iz različitih izvora, najčešće iz akcijskih kataloga ili sa različitih informativnih portala, pa navodi:

... hleb Sava tada je stajao 48,5 dinara, dok je danas tek neznatno skuplji - 53,5 dinara

... Brašno T500 2013. je koštalo 38 dinara, dok danas moramo da izdvojimo 79 dinara. Slična situacija je i sa jajima koja se u veličini S danas prodaju po ceni od 194,99 dinara, dok su nekad koštala 139,99.

... Kada je reč o šećeru, te 2013. cene su varirale tokom cele godine, a u proseku je koštalo između 80 i 100 dinara. Danas kilogram šećera staje 114,99 dinara.

... Danas se svi žale na cene ulja koje košta 220 dinara, dok je nekad moglo da se pazari po ceni od 120 do 145 dinara.

Osim ovih namirnica, K1 upoređuje i „akcijske cene“ Carnex pečenice, svinjskog buta (sa i bez kostiju), Dukat svežeg mleka od 1,5 litara, jogurta „Moja kravica“ od 1,5 litra i pavlake istog proizvodača.

Istina je da je hleb „sava“ početkom 2013. godine koštao 48,5 dinara [4] i da je u momentu objavljivanja teksta na K1 portalu koštao 53,5 dinara [5]. Iako pretraga medijskih objava i akcijskih kataloga iz tog perioda zahteva izvestan trud, poređenje dve ovako identifikovane cene istog proizvoda u različitim periodima posmatranih godina svakako ne predstavlja objektivan odraz rasta cena datog proizvoda. Cene hleba varirale su tokom 2013. godine, te je iznos početkom godine bio veći nego na njenom kraju [6]. Brašno T-500 se 2013. godine na akciji moglo naći i za manje od 38 dinara [7], a deset jaja i za 99,99 [8]. Listajući akcijske kataloge iz 2013. godine, pečenicu [9, 10], pavlaku i mleko [11], kao i svinjski but sa kostima [12] drugih proizvođača mogli smo pronaći i po nižim cenama u odnosu na one koje je pronašla autorka teksta, dok je jogurt istog proizvođača bivao i skuplji [13].

Kako bismo što objektivnije utvrdili kolika je bila cena ovih proizvoda 2013. godine mi smo se oslonili na podatke o maloprodajnim cenama prehrabbenih proizvoda koje objavljuju Republički zavod za statistiku i Ministarstvo turizma i omladine (ranije Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija). Na osnovu ovih podataka izračunali smo da je u 2013. godini prosečna cena jednog kilograma hleba od brašna T-500 iznosila 88,74 dinara (vekna hleba „sava“ upola je lakša, te otuda značajna razlika u ceni). Prosečna cena brašna bila

je 53,66 dinara, jaja 127,7 dinara, šećera 89,64 dinara, dok je raspon cena ulja bio daleko veći od onog navedenog u tekstu, a u proseku je koštalo 148,02 dinara. Svinjsko meso sa kostima pazarili smo u proseku za 436,68, sveže mleko za 81,24, a jogurt za 95,48 dinara. Republički zavod za statistiku ne prati cenu Carnex pečenice, ali najpričutniji proizvod za koji postoji podatak je presovana šunka – za jedan kilogram je 2013. godine u proseku bilo potrebno izdvojiti 813,16 din.

2013. 2022.	Prosečna cena 1kg belog hleba	Prosečna cena 1kg brašna T-500	Jaja, 1 kom	Šećer, 1kg	Ulje, 1l	Presovana šunka, 1kg	Svinjsko meso sa kostima, 1kg	Sveže mleko, 1l	Jogurt, 1l (*kis. mleko, kefir...)	Pavlaka (kisela i slatka), 1l
januar	91,29 <u>96,31</u>	55,73 <u>69,94</u>	13,24 16,49	94,13 <u>86,87</u>	169,25 <u>196,87</u>	794,19 <u>907,55</u>	441,39 <u>541,56</u>	80,55 <u>95,24</u>	95,09 <u>107,52</u>	229,71 <u>286,55</u>
februar	91,49 <u>96,3</u>	56,89 <u>68,86</u>	13,35 <u>16,62</u>	92,64 <u>86,93</u>	167,92 <u>196,84</u>	793,58 <u>907,12</u>	416,89 <u>506,52</u>	80,35 <u>95,97</u>	94,84 <u>108,74</u>	228,41 <u>298,87</u>
mart	91,49 <u>96,48</u>	57,03 <u>68,33</u>	13,49 <u>17,53</u>	93,32 <u>87,28</u>	160,92 <u>197,38</u>	804,73 <u>918,45</u>	400,54 <u>526,26</u>	80,79 <u>97,44</u>	95,13 <u>111,23</u>	229,43 <u>298,52</u>
april	90,65 <u>97,58</u>	56,79 <u>68,36</u>	13,53 <u>17,92</u>	92,25 <u>87,90</u>	155,95 <u>199,65</u>	808,1 <u>922,68</u>	406,07 <u>561,46</u>	80,9 <u>98,59</u>	95,77 <u>112,75*</u>	230,19 <u>304,42</u>
maj	90,70 <u>101,50</u>	55,95 <u>68,16</u>	13,06 <u>18,18</u>	91,66 <u>87,96</u>	153,71 <u>199,66</u>	809,89 <u>933,08</u>	408,82 <u>574,47</u>	81,22 <u>104,45</u>	95,15 <u>118,74*</u>	231,50 <u>313,08</u>
jun	89,80 <u>102,39</u>	55,24 <u>68,24</u>	12,68 <u>18,35</u>	89,86 <u>88,94</u>	145,96 <u>200,15</u>	812,15 <u>949,65</u>	412,59 <u>617,73</u>	81,38 <u>105,94</u>	95,52 <u>124,30*</u>	231,30 <u>328,76</u>
jul	88,29 <u>102,40</u>	55,18 <u>68,39</u>	12,29 <u>18,26</u>	89,14 <u>94,45</u>	143,43 <u>200,18</u>	816,51 <u>959,04</u>	469,64 <u>601,94</u>	81,41 <u>114,14</u>	95,21 <u>128,10*</u>	231,57 <u>332,68</u>
avgust	86,57 <u>106,93</u>	54,50 <u>76,49</u>	12,30 <u>18,99</u>	87,77 <u>95,54</u>	141,54 <u>199,41</u>	824,76 <u>963,80</u>	470,63 <u>665,48</u>	81,29 <u>115,33</u>	95,31 <u>127,93</u>	231,62 <u>331,62</u>
septembar	86,68 <u>108,76</u>	51,76 <u>77,44</u>	12,28 <u>19,85</u>	87,00 <u>101,06</u>	140,72 <u>198,41</u>	826,59 <u>975,56</u>	472,36 <u>666,23</u>	81,19 <u>121,66</u>	95,15 <u>132,60*</u>	232,48 <u>348,67</u>
oktobar	85,99 <u>108,19</u>	49,26 <u>76,92</u>	12,37 <u>20,22</u>	86,72 <u>107,04</u>	136,40 <u>199,95</u>	822,08 <u>982,75</u>	461,35 <u>657,74</u>	81,78 <u>140,07</u>	95,74 <u>150,45*</u>	232,36 <u>400,82</u>
novembar	85,98 <u>108,27</u>	49,17 <u>77,09</u>	12,31 <u>20,64</u>	85,97 <u>100,62</u>	130,84 <u>216,62</u>	818,21 <u>994,50</u>	433,07 <u>669,74</u>	82,00 <u>148,77</u>	96,08 <u>156,87*</u>	233,45 <u>418,91</u>
decembar	85,98 <u>108,21</u>	46,45 <u>77,25</u>	12,35 <u>21,03</u>	85,26 <u>114,98</u>	129,54 <u>218,33</u>	827,10 <u>1014,07</u>	446,81 <u>663,39</u>	81,98 <u>147,64</u>	96,77 <u>160,94*</u>	232,97 <u>432,96</u>
godišnji prosek	88,74 <u>102,78</u>	53,66 <u>72,12</u>	12,77 <u>18,67</u>	89,64 <u>94,96</u>	148,02 <u>201,95</u>	813,16 <u>952,35</u>	436,68 <u>604,38</u>	81,24 <u>115,44</u>	95,48 <u>128,35</u>	231,25 <u>341,32</u>
Suma prosečnih cena izdvojenih namirnica u 2013. godini 2050,64. Suma prosečnih cena izdvojenih namirnica u 2022. godini 2632,33 Rast sume prosečnih cena izdvojenih namirnica poredeći 2013. i 2022. godinu iznosi 28,37%										

Da bismo utvrdili koliko je cena pojedinačnih proizvoda i cele grupe proizvoda „skočila“ za deset godina, izračunali smo i njihove prosečne cene za 2022. godinu. Hleb je poskupeo 15,82%, brašno 34,4%, jaja 46,2%, šećer 5,93%, ulje 36,43%, presovana šunka 17,12%, svinjsko meso sa kostima 38,4%, sveže

mleko 42,1%, jogurt 34,43% i pavlaka 47,6%. Ukupan prosečan iznos novca koji je trebalo izdvojiti za kupovinu ove grupe proizvoda (u naznačenoj jedinici mere) u 2022. godini je bio 28,37% veći nego u 2013. godini.

Sledeći na spisku analiziranih troškova u tekstu su troškovi goriva i troškovi rentiranja i kupovine nekretnina. Navedene cene goriva pronašli smo i mi [14], međutim za 2013. godinu – osim medijskih izveštaja – nema dostupnih podataka iz jednog izvora o kretanjima cena goriva BMB 95 i dizela D-2 koji bi omogućili pouzdano praćenje i utvrđivanje njihovog rasta. Republički zavod za statistiku je tek 21. 3. 2023. u publikaciji „Trendovi“ objavio da je u 2022. prosečna cena evrodizela bila 202,4 dinara [15].

Slična situacija je i sa delom podataka koji se odnose na „tržište nekretnina“. U tekstu se navodi koliko je stajalo iznajmljivanje stanova u Beogradu 2013. godine i koliko staje „sada“. Ova procena može biti i tačna, ali raspon kirija u Beogradu ne može biti odgovarajući indikator prosečne kirije u Srbiji, a informacija iz nekih drugih pouzdanijih izvora koji redovno prate kretanje cena iznajmljivanja stanova i objavljuju podatke za celokupnu teritoriju Srbije nema (ili ih mi bar nismo pronašli).

Prosečna cena kvadrata u glavnom gradu 2013. godine iznosila je 1.400 evra, dok je danas ta cifra daleko veća – 2.139 evra.

Situacija je nešto bolja kada su u pitanju podaci o ceni stanova u novogradnji, koje redovno prati Republički zavod za statistiku. Prema njihovim podacima prosečna cena kvadrata u Beogradu 2022. godine bila je značajno veća od navedene i iznosila je 2.588,4 evra. Kada poređimo prosečne cene stanova novogradnje (po m²) u 2013. i 2022. godini u Srbiji beležimo rast cena u iznosu od 59,58%, a u Beogradu 77,99%.

2013. godina		2022. godina		Rast cena 2013/2022	
	RSD	EUR	RSD	EUR	
Prosečna cena stanova novogradnje po m ² u Srbiji	126.730	1120,15	209.958	1787,5	65,67% 59,58 %
Prosečna cena stanova novogradnje po m ² u Beogradu	164.532	1454,27	304.030	2588,4	84,78% 77,99%

Ukoliko podatke iz naše računice uvrstimo u tabelu objavljenu uz tekst objavljen na portalu K1, onda bi ona izgledala ovako:

Kliknite za detaljnije informacije		
	K1 2013. godina / sada (?)	FNT 2013. godina / 2022. godina
Plate	92% (januar 2013 / oktobar 2022)	70,47% (prosek 2013. godina / 2022. godina, RZS)
Penzije	55% (prosek za 2013 / netačna procena za penziju „sada“)	31,26% (prosek 2013. godina / 2022. godina, RZS)
Hrana (izdvojena grupa namirnica)	57,5% (cene iz akcijskih kataloga i sa različitih informativnih portala 2013 / 2023)	28,37% (prosek 2013. godina / 2022. godina, RZS)
Benzin	12% (neidentifikovan izvor 2013 / 2023)	Nismo utvrdili (prosek 2013. godina / 2022. godina, RZS)
Dizel	33% (neidentifikovan izvor 2013 / 2023)	Nismo utvrdili
Cena kvadrata (u Beogradu)	53% (neidentifikovan izvor 2013 / 2023)	77,99% (prosek 2013. godina / 2022. godina, RZS)
Cena kirija	100% (neidentifikovan izvor 2013 / 2023)	Nismo utvrdili

Slično je i sa tvrdnjom objavljenom 20. marta na portalu [Nova S](#): „Vest da je crni luk poskupeo više od 200 odsto, te da sada kilogram umesto 60 ili 80, košta 130 ili 200 dinara, pravi je pokazatelj da, zahvaljujući inflaciji, građani Srbije sve gore žive i sve manje stvari mogu sebi da priušte”.

Povećanje cene luka sa 60 na 200 dinara iznosi 233,33%, a povećanje prosečnih vrednosti za dva opisana raspona iznosi 130%. Da uzrok povećanja cene luka nije isključivo inflacija ukazuje isti medij u tekstu objavljenom dan kasnije [16].

NA KRAJU

Ma koliko se trudili da što tačnije izvedemo računicu za povećanje plata, penzija i troškova koji su izdvojeni u analiziranim tekstovima, oni samo daju odgovor na pitanje za koliko procenata su se uvećale odabране vrednosti. I ništa više. Sa druge strane, logično je da kada rast zarada i penzija ne prati rast inflacije, opada kupovna moć stanovništva. Upoređivanje nekadašnjih i aktuelnih vrednosti zahteva veliki oprez: moramo se čuvati greske selektivnog dokaza (eng. *cherry picking*) koja nastaje pristrasnim odabirom dobara koja će se porediti; moramo znati razliku između prosečne i medijalne vrednosti; moramo voditi računa da podaci budu tačni i uporedivi, da se odnose na celu posmatranu teritoriju, a ne na jedan njen (najbogatiji / najnaseljeniji / najsiromašniji / najbolje dokumentovan...) deo; moramo voditi računa o razlici između prosečne i akcijske cene proizvoda; poželjno je, napisletku, osvetliti kontekst koji je uticao na formiranje cene, poput zamrzavanja cena, promena u ponudi / tražnji, promena u sistemu snabdevanja...

Goran Cetinić, čijim smo savetom otvorili ovu analizu, za Tragač kaže da je za „upoređivanje koje ima smisla“ potrebno ostvariti sledeće uslove:

- Izbor proizvoda čije se cene upoređuju mora biti identičan u oba perioda; najbolje je odabratи nekoliko bitnih pokazatelja kao što su pojedini prehrambeni artikli (vekna hleba, litar mleka, kilo svinjetine, litar ulja i tome slično). Nije potrebno mnogo proizvoda, već izbor bitnih, dakle onih koje kupuju i bogati i siromašni. Izbor usluga može obuhvatiti javni prevoz, komunalije i privatne medicinske usluge. Izbor diktiraju mogućnosti nalaženja podataka, posebno onih „od nekad“;
  - Da bi cene bile uporedive, nije loše pored nominalnih iznosa u dinarima „nekad i sad“, pretvoriti ih u evre po kursu na dan i uporediti cene u evrima, što daje realniju sliku. Vrednosti kursa na željeni dan moguće je pratiti [ovde](#).
  - Prikaz je, naravno, efikasniji ako pored uporednih cena izračunate i stope rasta, što je vrlo lako.
  - Komentari razlika u cenama obično se svode na „optuživanje“ inflacije; međutim, i špekulantski razlozi menjaju cene, uvek uz pasivni ili aktivni blagoslov države. To zahteva veoma kompleksu analizu, pa je najbolje zadržati se na nominalnim pokazateljima i stopama.

FAKE NEWS tragač

